

شناسایی عوامل مؤثر بر اسلامی شدن دانشگاهها از منظر دانشجویان

(مورد مطالعه: دانشگاه آزاد واحد شمال تهران) ^۱

سید رضا رضوی سعیدی^۱

چکیده

هدف: این پژوهش شناسایی عوامل مؤثر بر اسلامی شدن دانشگاهها از منظر دانشجویان بود که در زمره پژوهشهای کاربردی است. **روش:** در این تحقیق از روش آمیخته استفاده شد. در مرحله اول، ضمن مطالعه ادبیات موضوع، با ۱۹ نفر از دانشجویان که با روش هدفمند انتخاب شده بودند، تا رسیدن به اشباع نظری، مصاحبه نیمه ساختاریافته انجام شد و مدل اولیه عوامل مؤثر بر اسلامی شدن دانشگاهها با روش تحلیل محتوا به دست آمد. **یافته‌ها:** بر اساس شاخصهای مستخرج از مرحله قبل، پرسشنامه‌ای طراحی و در بین پنج نفر از دانشجویان بسیجی که با روش گلوله برفی انتخاب شده بودند، توزیع شد. با انجام دو مرحله دلفی، مدل اصلاح شده حاصل شد. در مرحله سوم برای اعتباربخشی مدل، از معادلات ساختاری و نرم‌افزار لیزرل استفاده شد و پرسشنامه‌ای تدوین و در بین ۳۹۰ نفر از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال توزیع شد. **نتیجه‌گیری:** مدل نهایی با ۲۲ شاخص در پنج مؤلفه (عوامل استادمحور، عوامل دانشجومحور، عوامل فرهنگی، عوامل ساختاری و عوامل آموزشی) حاصل شد.

واژگان کلیدی: دانشگاه اسلامی، شاخصهای دانشگاه اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی.

دریافت مقاله: ۹۹/۱۰/۲۹؛ تصویب نهایی: ۰۰/۰۳/۱۸

۱. دکترای مدیریت دولتی، دانشگاه تهران، نشانی: تهران- تهران پارس- خیابان ۱۹۰ - پلاک ۸ / نامبر: ۰۲۱۶۱۱۱۱۱ / Email: S_R_R_S@yahoo.Com

الف) مقدمه

یکی از اصلی‌ترین مراکزی که بعد از نظام آموزش و پرورش می‌تواند روحیه نوآوری و خلاقیت را در نسل جوان به وجود آورد و موجب افزایش اعتماد به نفس آنان شود، دانشگاه است. با شکل‌گیری و توسعه دانشگاهها در غرب و انتقال نظام دانشگاهی به شرق، اگرچه کارکردهای دانشگاه دچار تغییراتی شد، ولی شاخصهای فرهنگی آن، تغییرات چشمگیری نیافت (فضل‌الهی و زمانی، ۱۳۹۰). فرهنگ دانشگاهی یکی از مهم‌ترین خرده‌فرهنگهای تأثیرگذار بر فرهنگ یک جامعه است (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۴) که متأسفانه اسلامی شدن این فرهنگ در فرایند توسعه علمی کشور و ارزیابی نظام آموزش عالی ایران، به نحو مطلوبی مورد توجه قرار نگرفته (زانری و همکاران، ۲۰۱۶؛ مروّتی و همکاران، ۲۰۱۳؛ جعفری، ۲۰۱۷؛ ترک‌زاده و همکاران، ۲۰۱۹؛ قزایی، ۲۰۱۵) و نتیجه آن این است که دانش‌آموختگان دانشگاهی بیش از توجه به ارزشهای دینی حاکم بر جامعه، مسئولیت اجتماعی و منفعت ملی، به فکر منافع شخصی و پیشرفت فردی می‌باشند. همچنین یکی از مجاری نفوذ فرهنگ بیگانه به کشور، دانشگاه است که در صورت عدم توجه به اسلامی کردن و نیز بی‌توجهی به مدیریت و کنترل آن، موجب حضور فرهنگ غربی در کشور خواهد شد (فراستخواه و آسلاان، ۱۳۹۶). در نهایت، به عنوان مهم‌ترین دلیل نیاز به اسلامی شدن دانشگاهها می‌توان به فرمایشات رهبری اشاره کرد که به طور مکرر به این موضوع اشاره فرموده و لزوم بهره‌بردن از ظرفیت دانشگاهها را برای ایجاد تمدن نوین اسلامی تذکر داده‌اند (نجان طوسی و همکاران، ۱۳۹۶). بنابر این، برای اینکه یک دانشگاه بتواند رسالت خود را به سرانجام برساند باید به دانشگاه اسلامی تبدیل شود (هاشمی، ۲۰۲۰). به همین دلیل، تدوین الگوی دانشگاهی بومی متناسب با فرهنگ ایرانی اسلامی، از مهم‌ترین نیازهای جامعه اسلامی ایران است (حمیدیا و میرکمالی، ۱۳۹۸). لذا این پژوهش بر آن است که عوامل مؤثر بر اسلامی شدن دانشگاهها و همچنین شاخصهای دانشگاه اسلامی را از منظر دانشجویان، شناسایی و تبیین کند.

ب) مبانی نظری و پیشینه پژوهش

امروزه در جهان، دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی به عنوان یکی از حساس‌ترین سازمانها، نیازمند توجه ویژه‌اند (صغیان و همکاران، ۱۳۹۸)؛ زیرا در هر جامعه‌ای دانشگاهها و نظام آموزشی رابطه تنگاتنگی با فرهنگ، سابقه تمدن، جهان‌بینی و مکاتب فکری آن جامعه دارند. در ایران نیز بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، ادبیات اسلامی جایگاه ویژه‌ای در تمام امور جامعه، به خصوص دانشگاهها پیدا کرد و نوع جدیدی از سازمانها به وجود آمدند که ادبیات اسلامی، روح حاکم بر آنها بود. به همین دلیل، به فرمان امام خمینی، ستاد انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۵۹ و سپس شورای عالی انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۶۳ با هدف تحول در نظام آموزش عالی و اسلامی شدن دانشگاهها تشکیل شد. دانشگاهها بعد از انقلاب، به عنوان مهم‌ترین کانون فعالیت و گفتمانها شناخته شدند و کنترل و مدیریت دانشگاهها (فراستخواه و آسلاان، ۱۳۹۶) و همچنین نوع جهت‌گیری و میزان بهره‌وری آنها یکی از دغدغه‌های اصلی رهبران نظام اسلامی و همین‌طور مدیران ارشد نظام آموزش عالی بوده است (نجان طوسی و همکاران، ۱۳۹۶). امروزه در دانشگاههای ایران بیشتر به نوآوری در علوم تجربی و همین‌طور فناوری‌های جدید توجه شده و به علوم انسانی بی‌مهری شده است. متأسفانه با گذشت بیش از چهار دهه از انقلاب اسلامی و سه دهه از انقلاب فرهنگی، به علت برداشتهای مختلف از دانشگاه اسلامی و فقدان یک مدل جامع، چالشهای جدی در این بحث وجود دارد. (رکعی، ۱۳۹۱)

اگر دانشگاهها متناسب با مبانی و ارزشهای اسلامی باشند، می‌توان با تربیت متفکران، معلمان و مدیران آینده به ترویج و تعمیم ارزشهای اسلامی در جامعه مبادرت ورزید. همچنین با ایجاد دانشگاه اسلامی، احکام و قوانین اسلام و قرآن در جامعه اسلامی اجرا می‌شوند که اگر با اختیار و انگیزش همراه باشد، موفقیت بیشتری خواهد یافت. در دانشگاه اسلامی، دانشگاهیان از تعهد و تخصص کافی برخوردارند. آن دو به منزله دو بازوی مکمل هم‌اند که با رشد علمی و تهذیب نفس، در پیشبرد هدایت فکری و اجتماعی مردم عمل می‌کنند. در دانشگاه اسلامی، پایبندی به اخلاق اسلامی نیز حائز اهمیت است (روتقی، ۱۳۹۸) و مبانی خداشناختی، جهان‌شناختی و انسان‌شناختی مکتب اسلامی با آن پیوند خورده است که هم به نیازهای معرفتی و هم به نیازهای غیر معرفتی دانشجویان پاسخ می‌دهد (پورمغرب و همکاران، ۱۳۹۹). در نهایت می‌توان گفت که دانشگاه می‌تواند هم منشأ اصلاح و هم منشأ فساد در یک کشور باشد و بستگی به این دارد که دانشگاهیان چه جهت‌گیری‌هایی داشته باشند. البته با تدوین الگوی بومی اسلامی برای دانشگاهها در ایران، می‌توان استمرار حیات این نوع دانشگاهها را در کشور شاهد بود. (حمیدیا و میرکمالی، ۱۳۹۸)

با بررسی ادبیات تحقیق مشاهده می‌شود پژوهشهای متعددی درباره الزام وجود دانشگاه اسلامی و ویژگی‌های آن انجام شده است که در جدول ۱ به طور خلاصه تعدادی از آنها که در زمینه دانشگاه اسلامی انجام شده، آمده است.

جدول ۱: مروری بر دانشگاه اسلامی در پیشینه پژوهش

نویسندگان	عنوان	نتایج
فضل‌الهی و زمانی (۱۳۹۰)	راهکارهای اسلامی شدن دانشگاهها و اولویت‌بندی آنها با رویکردی به دیدگاه استادان دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم	پنج عامل «به کارگیری مدیران دانشگاهی متعهد، متدین و حساس به مبانی اسلامی، بازسازی نظام فرهنگی دانشگاهها متناسب با ارزشهای اسلامی، ایجاد زمینه خودباوری و استقلال فکری و علمی دانشگاهیان، ایجاد معیارهای اسلامی برای جذب و گزینش اساتید و در نهایت ایجاد زمینه اجماع روی شاخصهای دانشگاه اسلامی بین اندیشمندان» در روند اسلامی شدن دانشگاهها نقش برجسته‌ای دارند.
نقوی و همکاران (۱۳۹۴)	الگوی معنویت‌سازمانی در آموزش عالی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی	در دانشگاهها، فضای معنوی، محتوایی، ساختاری، رهبری، فرهنگی، خلاقیت، ایمان، انگیزش و اجتماعی، در ارتقای معنویت سازمانی تأثیر دارند.
فرستخواه و آبدلان (۱۳۹۶)	اسلامی شدن دانشگاه در ایران بعد از انقلاب؛ فراتحلیلی از پژوهشها	محور پژوهشها در زمینه اسلامی شدن دانشگاهها عبارتند از: میزان گرایش به اسلامی شدن دانشگاهها، مفهوم و معنای اسلامی شدن دانشگاهها، راهکارهایی برای اسلامی شدن دانشگاهها و موانع موجود و ضرورت وجود دانشگاه اسلامی. علاوه بر این، پیشنهاد می‌شود که راه برون‌رفت از چالشهای موجود برای اسلامی کردن دانشگاهها، این است که صاحب‌نظران به فهمی مشترک در این باره برسند.
حمیدیا و میرکمالی (۱۳۹۸)	طراحی الگوی رهبری دانشگاه اسلامی	اسلام‌مداری، انگیزه‌بخشی آرمانی، آینده‌نگری، تربیت‌محوری، تکلیف‌محوری هدف‌مدار، خودسازی‌مداری، عدالت‌محوری، علم‌محوری و فرهنگ‌سازی، مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رهبری یک دانشگاه اسلامی‌اند.
ترک‌زاده و همکاران (۲۰۱۹)	ارزیابی چالشهای اسلامی شدن سیستم‌های آموزشی	از منظر مدیران: تفکر سیستمی، نگرش راهبردی، رویکرد توسعه‌ای، بعد عملکردی و جهت‌گیری عملی، همچنین بر مبنای دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاهها، تفکر سیستمی، رویکرد توسعه‌ای و بعد عملکردی، تشخیص جهت‌گیری، ارزشیابی، یادگیری و رهبری راهبردی به عنوان چالشهای توسعه دانشگاه اسلامی شناخته شدند.
هاشمی (۲۰۲۰)	توسعه و اعتباریابی چارچوبی برای شناسایی چالشهای توسعه دانشگاه اسلامی	یافته‌های این پژوهش چارچوبی را برای شناسایی چالشهای توسعه‌ای دانشگاههای اسلامی مشخص کرد که شامل سه بعد نهادی، اجرایی و فنی می‌باشد. بعد نهادی شامل هفت مؤلفه، بعد اجرایی شامل چهار مؤلفه و بعد فنی شامل پنج مؤلفه است.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، درباره اسلامی شدن دانشگاهها مطالعات زیادی انجام شده است؛ اما هیچ‌گاه دیدگاه دانشجویان، که شاکله اصلی نظام آموزش عالی و جامعه هدف در اسلامی شدن دانشگاهها هستند، بحث و بررسی نشده است. لذا این پژوهش در نظر دارد عوامل مؤثر بر اسلامی شدن دانشگاهها را از منظر دانشجویان تبیین کند که این خود نوآوری مطالعه حاضر را نشان می‌دهد.

ج) روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش به لحاظ پرداختن به موضوع عوامل مؤثر بر اسلامی شدن دانشگاهها، تحقیق کاربردی محسوب می‌شود که در آن برای شناسایی عوامل مؤثر، از روشهای کیفی و برای اعتباربخشی مدل، از روشهای کمی استفاده شده است.

پژوهش حاضر در سه مرحله انجام شده است. در مرحله اول با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر اسلامی شدن دانشگاهها و همچنین تعیین شاخصهای دانشگاه اسلامی از منظر دانشجویان، با دانشجویان دارای معدل بالای ۱۷ دانشگاه آزاد اسلامی واحد شمال که با روش هدفمند انتخاب شده بودند، مصاحبه نیمه ساختاریافته انجام شد. با توجه به اینکه بعد از ۱۹ مصاحبه، مؤلفه‌ها و شاخصهای جدیدی شناسایی نشد، اشباع نظری حاصل شد. در این مرحله، برای تحلیل محتوا با استفاده از رویکرد قراردادی، تعداد ۴۲ کد شناسایی شد. برای سنجش اعتبار پژوهش از روش بازخور مشارکت‌کننده استفاده شد و از دو نفر از مصاحبه‌شوندگان درخواست شد تا نظرات خود را درباره مؤلفه‌ها و شاخصهای استخراج‌شده از مصاحبه‌ها بیان کنند. برای سنجش پایایی نیز یکی از مصاحبه‌ها توسط یک متخصص دیگر کدگذاری مجدد شد و با استفاده از روش هولستی^۱، ۳۶ کد در مرحله اول، ۳۹ کد در مرحله دوم و در مجموع ۳۵ کد مشابه حاصل شد و مقدار پایایی ۰/۹۳ به دست آمد که پایایی قابل قبولی است. پس از اتمام کدگذاری، از ترکیب کدهایی که وجه اشتراک زیادی با هم داشتند و حول یک موضوع خاص بودند، ۳۴ شاخص به دست آمد که ۲۹ شاخص آن در پنج مؤلفه به عنوان عوامل مؤثر بر اسلامی شدن دانشگاهها (عوامل استادمحور، دانشجویمحور، فرهنگی، ساختاری و آموزشی) و پنج شاخص هم به عنوان شاخصهای مؤلفه دانشگاه اسلامی شناسایی شدند و در نهایت، مدل اولیه حاصل شد.

در مرحله بعد، بر اساس شاخصهای مدل اولیه، با استفاده از روش دلفی، پرسشنامه‌ای تدوین و در بین پنج نفر از دانشجویان بسیجی دارای معدل بالای ۱۸ دانشگاه آزاد اسلامی واحد شمال که با روش گلوله برفی انتخاب شده بودند، توزیع شد. بعد از دو مرحله رفت و برگشت دلفی، ۲۶ شاخص در پنج مؤلفه به عنوان عوامل مؤثر بر اسلامی شدن دانشگاهها و همچنین چهار شاخص به عنوان شاخصهای مؤلفه دانشگاه اسلامی، در قالب مدل اصلاح‌شده، بیان شد.

برای اعتباربخشی مدل، پرسشنامه‌ای بر مبنای مدل اصلاح شده طراحی شد که بر اساس تعداد شاخصهای شناسایی شده، دارای ۲۶ سؤال بود (۲۲ سؤال به عنوان شاخصهای مؤثر بر اسلامی شدن دانشگاهها و چهار سؤال به عنوان شاخصهای مؤلفه دانشگاه اسلامی) و روایی آن با نظر خبرگان تأیید شد و پایایی آن نیز با آلفای کرونباخ ارزیابی شد و برای مؤلفه‌های عوامل استادمحور، عوامل دانشجومحور، عوامل فرهنگی، عوامل ساختاری، عوامل آموزشی و دانشگاه اسلامی، به ترتیب مقادیر ۰/۸۷۲، ۰/۸۸۷، ۰/۸۹۸، ۰/۹۲۶، ۰/۸۴۷ و ۰/۹۳۵ حاصل شد که در حد قابل قبول است. جامعه آماری، کلیه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال می‌باشند. در معادلات ساختاری، حجم نمونه می‌تواند بین ۵ تا ۱۵ مشاهده به ازای هر متغیر اندازه‌گیری شده، تعیین شود. با توجه به اینکه تعداد سؤالات پرسشنامه ۲۶ سؤال است، طبق رابطه مذکور، برای هر سؤال ۱۵ نمونه جمع‌آوری شده است. بنابر این، تعداد نمونه، ۳۹۰ نفر تعیین شد و با استفاده از نرم‌افزار لیزرل، داده‌ها تحلیل و مدل نهایی عوامل مؤثر بر اسلامی شدن دانشگاهها از منظر دانشجویان حاصل شد.

د) یافته‌های پژوهش

در این پژوهش، از ۳۴ شاخص و شش مؤلفه مستخرج از مدل اولیه، با استفاده از روش دلفی، مدل اصلاح شده با ۲۶ شاخص و شش مؤلفه حاصل شد. در جدول ۲ نتایج فرایند دلفی نمایش داده شده است.

جدول ۲: نتایج نهایی دلفی

مؤلفه	شاخصها	ضریب همبستگی کندال W	درجه آزادی	سطح معناداری	نتیجه
عوامل استادمحور	۵	۰/۷۰۰	۴	۰/۰۰۷	توافق قوی
عوامل دانشجومحور	۵	۰/۷۲۳	۴	۰/۰۰۶	توافق قوی
عوامل فرهنگی	۵	۰/۷۶۰	۴	۰/۰۰۴	توافق قوی
عوامل ساختاری	۴	۰/۸۰۰	۳	۰/۰۰۷	توافق بسیار قوی
عوامل آموزشی	۳	۰/۸۰۰	۲	۰/۰۱۸	توافق بسیار قوی
دانشگاه اسلامی	۴	۰/۷۸۷	۳	۰/۰۰۸	توافق قوی

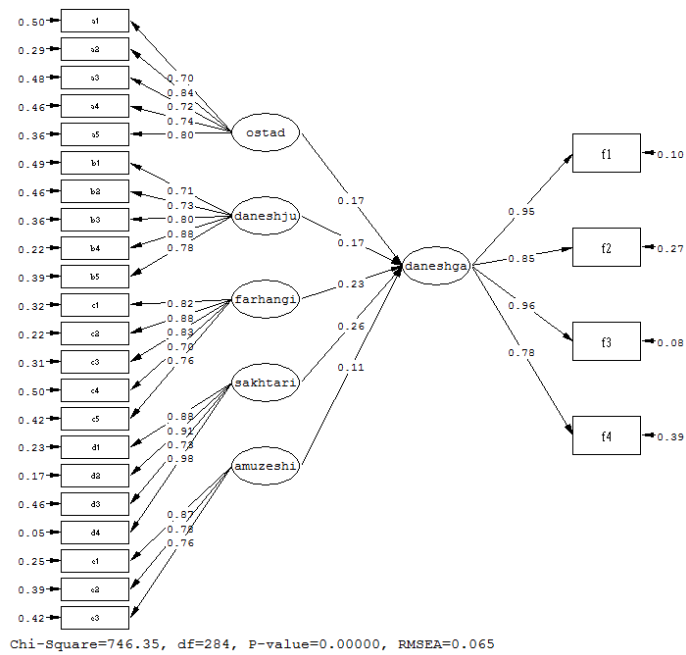
با ملاحظه جدول ۲ مشاهده می‌شود که میزان توافق حاصل شده برای چهار مؤلفه عوامل استادمحور، عوامل دانشجومحور، عوامل فرهنگی و همینطور دانشگاه اسلامی، نشان‌دهنده توافق قوی و برای دو مؤلفه عوامل ساختاری و عوامل آموزشی، نشان‌دهنده توافق بسیار قوی است. شاخصهای دارای میانگین کمتر از ۴، در فرایند دلفی حذف شدند. چون ضرایب کندال مندرج در جدول ۲، بالای متوسط می‌باشند، نظرسنجی متوقف شد. در جدول ۳، مؤلفه‌ها و شاخصهای مدل اصلاح شده مستخرج از فرایند دلفی، بیان شده است.

جدول ۳: مؤلفه‌ها و شاخصهای مدل اصلاح شده منتج از فرایند دلفی

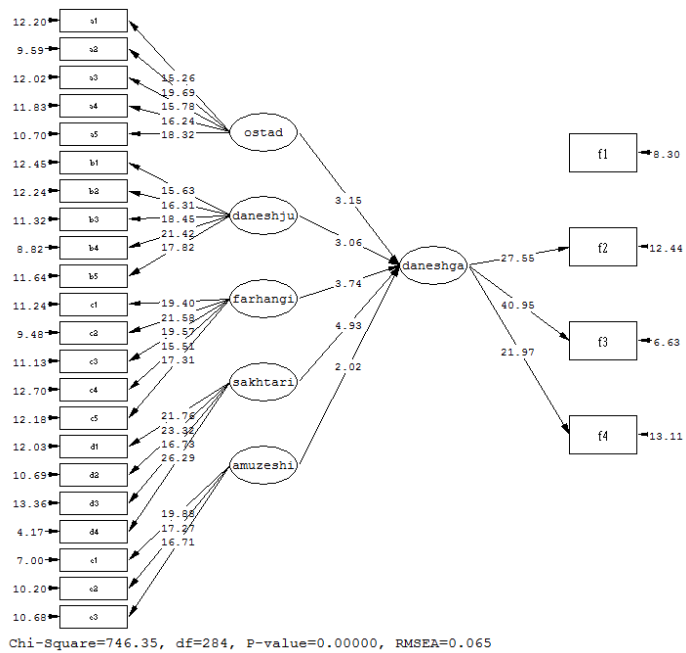
مؤلفه	شاخص	میانگین	انحراف معیار
استادمحور	ارتقای سطح دانش و معرفت دینی اساتید	۵/۰۰	۰/۰۰۰
	جذب و گزینش استاد بر اساس شاخصهای اسلامی	۵/۰۰	۰/۰۰۰
	حمایت از پژوهشهای دینی و فرهنگی اساتید	۴/۰۰	۰/۰۰۰
	ایجاد فرصت مطالعاتی در زمینه دینی و فرهنگی برای اساتید	۴/۶۰	۰/۵۴۸
	تقویت ارتباط بین اساتید حوزه و دانشگاه	۴/۶۰	۰/۵۴۸
دانشجومحور	ایجاد تشکلهای دینی و فرهنگی دانشجویی	۴/۶۰	۰/۵۴۸
	معرفی و تشویق چهره‌های موفق در حوزه‌های فرهنگی	۵/۰۰	۰/۰۰۰
	اجرای برنامه‌های دینی و فرهنگی فوق برنامه	۴/۰۰	۰/۰۰۰
	حمایت مادی از خلاقیت‌های فرهنگی دانشجویی	۴/۰۰	۰/۰۰۰
	توجه به مشکلات معیشتی دانشجویان ارزشی	۴/۲۰	۰/۴۴۷
عوامل فرهنگی	تسهیل دستیابی دانشگاهیان به مبانی فرهنگ اصیل اسلامی	۵/۰۰	۰/۰۰۰
	توجه به مبانی اسلامی در تدوین نظام برنامه ریزی فرهنگی	۴/۰۰	۰/۰۰۰
	ترویج فرهنگ نقدپذیری	۴/۲۰	۰/۴۴۷
	ایجاد بستری برای ارزیابی سایر فرهنگها و تمدن‌ها	۴/۲۰	۰/۴۴۷
	طراحی برنامه‌های فرهنگی متناسب با رشته‌های تحصیلی	۴/۲۰	۰/۴۴۷
عوامل ساختاری	استفاده از نام‌های دینی و فرهنگی در نامگذاری‌های دانشگاهی	۴/۶۰	۰/۵۴۸
	توجه به کاهش اختلاط خانم‌ها و آقایان در سازه‌های دانشگاهی	۴/۰۰	۰/۰۰۰
	احداث مساجد در دانشگاهها با امکاناتی عالی	۵/۰۰	۰/۰۰۰
	طراحی سازه‌های دانشگاهی با معماری اسلامی و ایرانی	۴/۰۰	۰/۰۰۰
عوامل آموزشی	هماهنگی متون معارف اسلامی با نیازهای جدید	۵/۰۰	۰/۰۰۰
	استفاده از صاحب‌نظران علوم اسلامی در تدوین متون درسی	۵/۰۰	۰/۰۰۰
	تدوین متون درسی بر اساس مبانی اسلامی	۴/۲۰	۰/۴۴۷
دانشگاه اسلامی	وجود ارزشهای دینی در دانشگاهیان به صورت باطنی و ظاهری	۵/۰۰	۰/۰۰۰
	وجود تفکر کسب کردن دانش مانند انجام عبادت	۴/۰۰	۰/۰۰۰
	حاکمیت بینش توحیدی در تفکر و اندیشه دانشگاهیان	۴/۲۰	۰/۴۴۷
	وجود معنویت و مکارم اخلاق در محیط دانشگاه	۴/۲۰	۰/۴۴۷

مقادیر میانگین‌های بیان‌شده در جدول ۳، از عدد ۴ بیشتر و بیانگر اتفاق نظر قوی در فرایند دلفی است.

در مرحله آخر، اعتباربخشی مدل انجام شد و بر اساس مدل اصلاح‌شده، شاخصهای نهایی در قالب یک پرسشنامه در بین ۳۹۰ نفر از دانشجویان توزیع شد و داده‌ها با مدل معادلات ساختاری و نرم‌افزار لیزرل تحلیل شدند. در شکل ۱، مدل در حالت تخمین ضرایب استاندارد و در شکل ۲، در حالت معناداری ضرایب مسیر نشان داده شده است.

شکل ۱: مدل پژوهش در حالت تخمین ضرایب استاندارد

شکل ۲: مدل پژوهش در حالت معناداری ضرایب مسیر

۳۳۲ ♦ شناسایی عوامل مؤثر بر اسلامی شدن دانشگاهها از منظر دانشجویان...

برای سنجش نرمال بودن داده‌ها، در صوتی که چولگی و کشیدگی در فاصله +۲ و -۲ باشند، داده‌ها نرمال محسوب می‌شوند (رضوی سعیدی، ۱۳۹۹). جداول ۴ تا ۹ نشان می‌دهند که مقادیر چولگی و کشیدگی در فاصله مذکور بوده در نتیجه، داده‌ها نرمال می‌باشند.

جدول ۴: ضرایب آماری شاخصها و معناداری مؤلفه عوامل استاد محور

نتیجه	R ²	t-value	بار عاملی	کشیدگی	چولگی	شاخص
تأیید	۰/۵۰	۱۵/۲۶	۰/۷۰	-۰/۴۲۴	-۰/۸۱۳	ارتقای سطح دانش و معرفت دینی اساتید
تأیید	۰/۷۱	۱۹/۶۹	۰/۸۴	۰/۰۸۲	-۱/۰۰۰	جذب و گزینش استاد بر اساس شاخصهای اسلامی
تأیید	۰/۵۲	۱۵/۷۹	۰/۷۲	-۰/۴۳۶	-۰/۷۶۵	حمایت از پژوهشهای دینی و فرهنگی اساتید
تأیید	۰/۵۴	۱۶/۲۴	۰/۷۴	۰/۱۰۸	-۱/۰۱۰	ایجاد فرصت مطالعاتی در زمینه دینی و فرهنگی برای اساتید
تأیید	۰/۶۴	۱۸/۳۲	۰/۸۰	-۰/۳۶۶	-۰/۷۶۲	تقویت ارتباط بین اساتید حوزه و دانشگاه

همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، کلیه بارهای عاملی شاخصهای مؤلفه عوامل استاد محور بالای ۰/۵ و همگی معنادار می‌باشند و شاخص جذب و گزینش استاد بر اساس شاخصهای اسلامی، بیشترین میزان واریانس مؤلفه عوامل استاد محور را تبیین می‌کند.

جدول ۵: ضرایب آماری شاخصها و معناداری مؤلفه عوامل دانشجوی محور

نتیجه	R ²	t-value	بار عاملی	کشیدگی	چولگی	شاخص
تأیید	۰/۵۰	۱۵/۴۹	۰/۷۰	۰/۹۵۴	-۰/۹۷۷	ایجاد تشکلهای دینی و فرهنگی دانشجویی
تأیید	۰/۵۱	۱۵/۸۱	۰/۷۲	-۰/۲۲۳	-۰/۶۵۱	معرفی و تشویق چهره‌های موفق در حوزه‌های فرهنگی
تأیید	۰/۶۹	۱۹/۵۰	۰/۸۳	-۰/۱۲۶	-۰/۴۷۶	اجرای برنامه‌های دینی و فرهنگی فوق برنامه
تأیید	۰/۷۷	۲۱/۳۰	۰/۸۸	-۰/۲۱۱	-۰/۴۷۲	حمایت مادی از خلاقتهای فرهنگی دانشجویی
تأیید	۰/۷۳	۲۰/۵۵	۰/۸۶	-۰/۴۹۷	-۰/۲۷۱	توجه به مشکلات معیشتی دانشجویان ارزشی

با ملاحظه جدول ۵ مشخص می‌شود که کلیه بارهای عاملی شاخصهای مؤلفه عوامل دانشجوی محور بالای ۰/۵ و همگی معنادار می‌باشند و شاخص حمایت مادی از خلاقتهای فرهنگی دانشجویی، بیشترین میزان واریانس مؤلفه عوامل دانشجوی محور را تبیین می‌کند.

جدول ۶: ضرایب آماری شاخصها و معناداری مؤلفه عوامل فرهنگی

نتیجه	R ²	t-value	بار عاملی	کشیدگی	چولگی	شاخص
تأیید	۰/۶۸	۱۹/۳۸	۰/۸۲	۰/۰۷۶	-۰/۵۶۹	تسهیل دستیابی دانشگاهیان به مبانی فرهنگ اصیل اسلامی
تأیید	۰/۷۸	۲۱/۵۶	۰/۸۸	-۰/۰۸۷	-۰/۶۹۷	توجه به مبانی اسلامی در تدوین نظام برنامه‌ریزی فرهنگی
تأیید	۰/۶۸	۱۹/۵۰	۰/۸۳	۰/۲۶۲	-۰/۸۳۳	ترویج فرهنگ نقدپذیری
تأیید	۰/۵۰	۱۵/۵۸	۰/۷۱	-۰/۴۳۹	-۰/۰۶۹	ایجاد بستری برای ارزیابی سایر فرهنگها و تمدنها
تأیید	۰/۵۹	۱۷/۴۲	۰/۷۷	-۰/۴۹۲	-۰/۴۶۸	طراحی برنامه‌های فرهنگی متناسب با رشته‌های تحصیلی

کلیه بارهای عاملی شاخصهای مؤلفه عوامل فرهنگی مندرج در جدول ۶، بالای ۰/۵ و معنادار می‌باشند و شاخص توجه به مبانی اسلامی در تدوین نظام برنامه‌ریزی فرهنگی، بیشترین میزان واریانس مؤلفه عوامل فرهنگی را تبیین می‌کند.

جدول ۷: ضرایب آماری شاخصها و معناداری مؤلفه عوامل ساختاری

نتیجه	R ²	t-value	بار عاملی	کشیدگی	چولگی	شاخص
تأیید	۰/۷۷	۲۱/۷۷	۰/۸۸	۰/۳۸۴	-۰/۵۱۷	استفاده از نامهای دینی و فرهنگی در نامگذاری‌های دانشگاهی
تأیید	۰/۸۳	۲۳/۳۱	۰/۹۱	۱/۱۰۸	-۰/۷۹۵	توجه به کاهش اختلاط خانمها و آقایان در سازه‌های دانشگاهی
تأیید	۰/۵۴	۱۶/۷۳	۰/۷۳	۰/۷۳۹	-۰/۶۱۲	احداث مساجد در دانشگاهها با امکانات عالی
تأیید	۰/۹۵	۲۶/۲۸	۰/۹۸	۰/۱۳۱	-۰/۲۹۳	طراحی سازه‌های دانشگاهی با معماری اسلامی و ایرانی

کلیه بارهای عاملی شاخصهای مؤلفه عوامل ساختاری که در جدول ۷ مشاهده می‌شود، بالای ۰/۵ و معنادار می‌باشند و شاخص طراحی سازه‌های دانشگاهی با معماری اسلامی و ایرانی، بیشترین میزان واریانس مؤلف، عوامل ساختاری را تبیین می‌کند.

جدول ۸: ضرایب آماری شاخصها و معناداری مؤلفه عوامل آموزشی

نتیجه	R ²	t-value	بار عاملی	کشیدگی	چولگی	شاخص
تأیید	۰/۷۶	۱۹/۹۱	۰/۸۷	۰/۶۰۲	-۱/۲۴۱	هماهنگی متون معارف اسلامی با نیازهای جدید
تأیید	۰/۶۱	۱۷/۲۴	۰/۷۸	۰/۱۱۶	-۰/۹۵۲	استفاده از صاحب‌نظران علوم اسلامی در تدوین متون درسی
تأیید	۰/۵۸	۱۶/۶۹	۰/۷۶	-۰/۴۶۸	-۰/۸۰۱	تدوین متون درسی بر اساس مبانی اسلامی

همان‌طور که در جدول ۸ مشاهده می‌شود، کلیه بارهای عاملی شاخصهای مؤلفه عوامل آموزشی بالای ۰/۵ و همگی معنادار می‌باشند و شاخص هماهنگی متون معارف اسلامی با نیازهای جدید، بیشترین میزان واریانس مؤلفه عوامل آموزشی را تبیین می‌کند.

جدول ۹: ضرایب آماری شاخصها و معناداری مؤلفه دانشگاه اسلامی

نتیجه	R ²	t-value	بار عاملی	کشیدگی	چولگی	شاخص
تأیید	۰/۹۰	۲۵/۰۹	۰/۹۵	۰/۴۹۹	-۰/۸۳۱	وجود ارزشهای دینی در دانشگاهیان به صورت باطنی و ظاهری
تأیید	۰/۷۳	۲۰/۹۷	۰/۸۵	۰/۴۸۹	-۰/۸۵۱	وجود تفکر کسب کردن دانش مانند انجام عبادت
تأیید	۰/۹۲	۲۵/۶۱	۰/۹۶	-۰/۲۷۳	-۰/۲۶۱	حاکمیت بینش توحیدی در تفکر و اندیشه دانشگاهیان
تأیید	۰/۷۷	۲۱/۸۴	۰/۸۸	۱/۲۴۷	-۱/۳۸۲	وجود معنویت و مکارم اخلاق در محیط دانشگاه

با مشاهده جدول ۹ مشخص می‌شود کلیه بارهای عاملی شاخصهای مؤلفه دانشگاه اسلامی بالای ۰/۵ و همگی معنادار می‌باشند و شاخص حاکمیت بینش توحیدی در تفکر و اندیشه دانشگاهیان بیشترین میزان واریانس مؤلفه دانشگاه اسلامی را تبیین می‌کند.

بر اساس خروجی حاصل از تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار لیزرل مندرج در جداول ۴ تا ۹، کلیه مقادیر t-value شاخصها در خارج از فاصله (۱/۹۶ و -۱/۹۶) می‌باشند. بنابراین، همه شاخصها تأیید شدند. برای سنجش کیفیت مدل مفهومی نیز از شاخصهای برازش استفاده شده است.

۳۳۴ ♦ شناسایی عوامل مؤثر بر اسلامی شدن دانشگاهها از منظر دانشجویان...

جدول ۱۰: شاخصهای برازش مدل پژوهش

نتیجه	نتایج پژوهش	حد مجاز	شاخص برازش
تأیید	۲/۶۲	$3 \leq$	نسبت کای اسکوئر به درجه آزادی χ^2/df
تأیید	۰/۰۶۵	$0 \leq /0.8$	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA)
تأیید	۰/۸۷	$0 \geq /0.8$	شاخص نیکویی برازش (GFI)
تأیید	۰/۸۴	$0 \geq /0.8$	شاخص نیکویی برازش اصلاح شده (AGFI)
تأیید	۰/۰۵	$0 \leq /0.8$	ریشه میانگین مربعات باقیمانده استاندارد شده (SRMR)
تأیید	۰/۹۶	$0 \geq /0.9$	شاخص برازش هنجار شده (NFI)
تأیید	۰/۹۷	$0 \geq /0.95$	شاخص برازش هنجار نشده (NNFI)
تأیید	۰/۹۸	$0 \geq /0.9$	شاخص برازش تطبیقی (CFI)
تأیید	۰/۹۸	$0 \geq /0.9$	شاخص برازش افزایشی (IFI)
تأیید	۰/۹۶	$0 \geq /0.9$	شاخص برازش نسبی (RFI)
تأیید	۰/۸۴	$0 \geq /0.5$	شاخص برازش هنجار شده و اصلاح شده مقصد (PNFI)

همان‌طور که در جدول ۱۰ ملاحظه می‌شود، تمامی شاخصها در فاصله مجاز می‌باشند و برازش مدل مفهومی پژوهش قابل قبول است. طبق نظر هیر^۱ و همکاران (۲۰۱۱) در صورتی که مقدار $AVE \leq 0.5$ و مقدار $CR \leq 0.7$ باشد، روایی و پایایی مدل تأیید می‌شود.

جدول ۱۱: شاخصهای روایی و پایایی مدل

نتیجه	CR	AVE	مؤلفه
تأیید	۰/۸۷	۰/۵۸	عوامل استادمحور
تأیید	۰/۸۹	۰/۶۴	عوامل دانشجو محور
تأیید	۰/۹۰	۰/۶۴	عوامل فرهنگی
تأیید	۰/۹۳	۰/۷۷	عوامل ساختاری
تأیید	۰/۸۴	۰/۶۵	عوامل آموزشی
تأیید	۰/۹۵	۰/۸۳	دانشگاه اسلامی

با ملاحظه جدول ۱۱ مشاهده می‌شود مقادیر AVE و CR تمام مؤلفه‌ها در حد قابل قبول است. بنا بر این، روایی و پایایی مدل نیز تأیید می‌شود.

در جدول ۱۲، نتایج تأثیر مؤلفه‌های عوامل استادمحور، دانشجومحور، فرهنگی، ساختاری و آموزشی، بر مؤلفه دانشگاه اسلامی بیان شده است.

جدول ۱۲: نتایج تأثیر مؤلفه‌های پژوهش بر دانشگاه اسلامی

تأثیر عوامل بر دانشگاه اسلامی	ضریب مسیر	t-value	نتیجه
عوامل استادمحور ← دانشگاه اسلامی	۰/۱۷	۳/۱۵	تأیید
عوامل دانشجومحور ← دانشگاه اسلامی	۰/۱۷	۳/۰۶	تأیید
عوامل فرهنگی ← دانشگاه اسلامی	۰/۲۳	۳/۷۴	تأیید
عوامل ساختاری ← دانشگاه اسلامی	۰/۲۶	۴/۹۳	تأیید
عوامل آموزشی ← دانشگاه اسلامی	۰/۱۱	۲/۰۲	تأیید

همان‌طور که در جدول ۱۲ مشاهده می‌شود، کلیه مقادیر t-value در خارج از فاصله (۱/۹۶ و -۱/۹۶) می‌باشند. بنابر این، تمامی عوامل شناسایی شده در پژوهش (استادمحور، دانشجومحور، فرهنگی، ساختاری، آموزشی) بر دانشگاه اسلامی تأثیر دارند.

ه) نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یافته‌های تحقیق نشان داد که پنج مؤلفه عوامل استادمحور، عوامل دانشجومحور، عوامل فرهنگی، عوامل ساختاری و عوامل آموزشی، ابعاد اصلی اسلامی شدن دانشگاه‌ها می‌باشند.

در بعد عوامل استادمحور، پژوهش‌های فضل‌اللهی و زمانی (۱۳۹۰) و ترک‌زاده و همکاران (۲۰۱۹) با یافته‌های این پژوهش همسو است. همچنین بعد عوامل دانشجومحور نیز در پژوهش فضل‌اللهی و زمانی (۱۳۹۰) تأیید شده است. بعد عوامل فرهنگی در پژوهش‌های پیشین همانند فضل‌اللهی و زمانی (۱۳۹۰)، ترک‌زاده و همکاران (۲۰۱۹) و هاشمی (۲۰۲۰) تأیید شده است. در بعد عوامل ساختاری، پژوهش‌های ترک‌زاده و همکاران (۲۰۱۹) و هاشمی (۲۰۲۰) با یافته‌های پژوهش همسو است. بعد عوامل آموزشی نیز در پژوهش‌های فضل‌اللهی و زمانی (۱۳۹۰) و ترک‌زاده و همکاران (۲۰۱۹) تأیید شده است.

با بررسی جدول ۴ مشخص شد که مؤلفه عوامل استادمحور شامل پنج شاخص ارتقای سطح دانش و معرفت دینی اساتید، جذب و گزینش استاد بر اساس شاخصهای اسلامی، حمایت از پژوهش‌های دینی و فرهنگی اساتید، ایجاد فرصت مطالعاتی در زمینه دینی و فرهنگی برای اساتید و تقویت ارتباط بین اساتید حوزه و دانشگاه است. شاخص جذب و گزینش استاد بر اساس شاخصهای اسلامی با بار عاملی ۰/۸۴، دارای بیشترین اهمیت نسبت به سایر شاخصهاست.

همچنین نتایج بررسی‌ها در جدول ۵ نشان داد که مؤلفه عوامل دانشجومحور شامل پنج شاخص ایجاد تشکلهای دینی و فرهنگی دانشجویی، معرفی و تشویق چهره‌های موفق در حوزه‌های فرهنگی، اجرای برنامه‌های دینی و فرهنگی فوق برنامه، حمایت مادی از خلاقیت‌های فرهنگی دانشجویی و توجه به مشکلات معیشتی دانشجویان ارزشی

۳۳۶ ♦ شناسایی عوامل مؤثر بر اسلامی شدن دانشگاهها از منظر دانشجویان...

است. شاخص حمایت مادی از خلاقیت‌های فرهنگی دانشجویی با بار عاملی ۰/۸۸، دارای بیشترین اهمیت نسبت به سایر شاخصهاست.

با بررسی نتایج در جدول ۶ مشخص شد که مؤلفه عوامل فرهنگی شامل پنج شاخص تسهیل دستیابی دانشگاهیان به مبانی فرهنگ اصیل اسلامی، توجه به مبانی اسلامی در تدوین نظام برنامه‌ریزی فرهنگی، ترویج فرهنگ نقدپذیری، ایجاد بستری برای ارزیابی سایر فرهنگها و تمدنها و طراحی برنامه‌های فرهنگی متناسب با رشته‌های تحصیلی است. شاخص توجه به مبانی اسلامی در تدوین نظام برنامه‌ریزی فرهنگی با بار عاملی ۰/۸۸، بیشترین اهمیت را نسبت به سایر شاخصها دارد.

همچنین با ملاحظه نتایج جدول ۷ مشخص شد که مؤلفه عوامل ساختاری شامل چهار شاخص استفاده از نامهای دینی و فرهنگی در نامگذاری‌های دانشگاهی، توجه به کاهش اختلاط خانمها و آقایان در سازه‌های دانشگاهی، احداث مساجد در دانشگاهها با امکانات عالی و طراحی سازه‌های دانشگاهی با معماری اسلامی و ایرانی است. شاخص طراحی سازه‌های دانشگاهی با معماری اسلامی و ایرانی با بار عاملی ۰/۸۸، بیشترین اهمیت را نسبت به سایر شاخصها دارد.

بررسی نتایج جدول ۸ نشان داد که مؤلفه عوامل آموزشی شامل سه شاخص هماهنگی متون معارف اسلامی با نیازهای جدید، استفاده از صاحب‌نظران علوم اسلامی در تدوین متون درسی و تدوین متون درسی بر اساس مبانی اسلامی است. شاخص هماهنگی متون معارف اسلامی با نیازهای جدید با بار عاملی ۰/۸۷، بیشترین اهمیت را نسبت به سایر شاخصها دارد.

بررسی‌ها نشان داد که با توجه ارتباط نزدیک و تنگاتنگ فرهنگ یک جامعه با فرهنگ سیستم دانشگاهی آن جامعه، برای رشد دانشگاهها در نظام جمهوری اسلامی ایران لازم است فرهنگ دانشگاه متناسب با فرهنگ جامعه اسلامی باشد تا بتواند رسالت حقیقی خود را به انجام برساند. اصولاً دانشگاه از لحاظ ماهوی با سایر ارکان جامعه تفاوت دارد و رسالت ساختن پایه و اساس فرهنگی، علمی، سیاسی و اقتصادی جامعه و نیز جهت‌دهی به آنها، بر عهده دانشگاه است. لذا حتی اگر سایر ارکان جامعه دچار مشکل باشند، دانشگاه باید به اصلاح آنها پردازد و اگر در حال حاضر دانشگاه به خوبی از عهده این رسالت برنیامده، باید روند اسلامی شدن دانشگاهها را بازنگری کرد و با تقویت بعد فرهنگی و اسلامی دانشگاه، سایر ارکان جامعه نیز به تبع آن، روند توسعه و بهبودی متناسب با اصول و مبانی اسلام را طی کنند.

در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴، به صراحت بیان شده که ایران کشوری توسعه‌یافته با جایگاه اول علمی در سطح منطقه با هویت اسلامی و انقلابی خواهد بود و این میسر نمی‌شود جز با تمرکز بر دانشگاهها که مبداء تولید علم‌اند و همچنین توجه بیشتر به نواندیشی و پویایی فکری اسلامی تأثیرگذار در دانشگاهها و این در صورتی محقق می‌شود که تغییرات اساسی و نظام‌مند در سیستم دانشگاهی به وجود آید و برنامه‌ریزی در مؤلفه‌های اسلامی شدن دانشگاهها و توجه به نیازهای آتی جامعه، به طور مستمر و منظم پیگیری شود. لذا برای انجام

آن، چارچوبی لازم است که در این پژوهش با شناساندن مؤلفه‌ها و شاخصهای تأثیرگذار بر اسلامی شدن دانشگاهها، الگوی جامعی تدوین شد که با همکاری کامل بخشهای فرهنگی، آموزشی و پرورشی در نهادهایی همچون: مجلس شورای اسلامی، شورای عالی انقلاب فرهنگی، هیئتهای امنای دانشگاهها، وزاتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، مدیریت دانشگاهها، دفاتر نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری، جهاد دانشگاهی، بسیج دانشجویی، تشکلهای اسلامی و حوزه‌های علمیه، رسالت دانشگاه در جامعه اسلامی محقق خواهد شد.

منابع

- ابراهیمی، روناک؛ فریبا عدلی و گلنار مهران(۱۳۹۴). «نقش فرهنگ دانشگاهی بر دانش آفرینی از دیدگاه صاحب نظران نظام آموزش عالی». پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، ش ۲۱(۱): ۱۲۷-۱۵۱.
- پورمغرب، گل آرا؛ حسن زارعی متین، علی اصغر پورعزت و حمیدرضا یزدانی(۱۳۹۹). «شناسایی مؤلفه های سازمان اخلاقی از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه». مدیریت اسلامی، ش ۲۸(۱): ۱۴۹-۱۷۴.
- حمیدیا، بابک و سید محمد میرکمالی(۱۳۹۸). «طراحی الگوی رهبری دانشگاه اسلامی». اندیشه مدیریت راهبردی(اندیشه مدیریت)، ش ۱۳(۲): ۹۵-۱۳۷.
- رضوی سعیدی، سید رضا(۱۳۹۹). «طراحی الگوی شایستگی های مدیران میانی در شهرداری تهران و اعتباربخشی آن با مدل معادلات ساختاری». آموزش و توسعه منابع انسانی، ش ۷(۲۵): ۶۸-۹۲.
- رکنی، سید محمدباقر(۱۳۹۱). «تربیت اسلامی، ضرورت فراموش شده دانشگاه آزاد اسلامی». پژوهشنامه تربیتی، ش ۷(۳۲): ۱-۲۲.
- رونقی، محمدحسین(۱۳۹۸). «رابطه اخلاق حرفه ای اسلامی و مسئولیت پذیری اجتماعی بر سرمایه اجتماعی (نمونه پژوهش: دانشگاه شیراز)». مدیریت اسلامی، ش ۲۷(۳): ۱۶۳-۱۸۴.
- صفیان، مهدی؛ مهدی محمدی، سید علی موسوی، سید عبدالله صالح نژاد امرئی(۱۳۹۸). «مؤلفه ها و ویژگی های اخلاق حرفه ای استادان و اعضای هیئت علمی دانشگاه های سازمانی (مورد مطالعه: یک دانشگاه نظامی)». مدیریت اسلامی، ش ۲۷(۴): ۲۵-۵۱.
- فراستخواه، مقصود و صادق آبسالان(۱۳۹۶). «اسلامی شدن دانشگاه در ایران بعد از انقلاب؛ فراتحلیلی از پژوهشها». مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، ش ۲۱(۷۳): ۴۶۹-۴۹۸.
- فضل اللهی، سیف الله و سید رضا زمانی ده یعقوبی(۱۳۹۰). «راهکارهای اسلامی شدن دانشگاهها و اولویت بندی آنها با رویکردی به دیدگاه استادان دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم». دانشگاه اسلامی، سال پانزدهم، ش ۱(پیاپی ۴۶): ۱۱۹-۱۴۲.
- نجاران طوسی، حامد؛ مهدی فاتح راد، محمدعلی برزنونی، محمدرضا حسنی آهنگر و ابوالفضل محمدی(۱۳۹۶). «الگوی دانشگاه تراز انقلاب اسلامی». مدیریت اسلامی، ش ۲۵(۳): ۲۱-۵۲.
- نقوی، سید علی؛ میرمحمد اسعدی و سید حبیب الله میرغفوری(۱۳۹۴). «الگوی معنویت سازمانی در آموزش عالی مبتنی بر آموزه های اسلامی». مدیریت اسلامی، ش ۲۳(۲): ۱۴۵-۱۷۷.
- Gharaei, S.A.A. (2015). "Islamicization of Sciences, A Challenging Necessity". *Knowledge Studies in the Islamic*, Vol. 19, Number 1 (62): 5-22.
- Hair, J.F.; C.M. Ringle & M. Sarstedt (2011). "PLS-SEM: Indeed, a silver bullet". *Journal of Marketing theory and Practice*, 19(2): 139-152.

- Hashemi, S. (2020). **“Developing and accreditation A framework for identifying the challenges of Islamic University development”**. *Journal of New Approaches in Educational Administration*, 11(42): 295-316.
- Jafari, H.N. (2017). **“Islamic Management in the Leading Islamic University; An Introduction to Organizational Leadership of Ayatollah Mahdavi Kani”**. *Strategic Management Thought*, 11(2): 5-48.
- Morovati, S.; A. Fattahi & A. Fereyduni Valashajardi (2013). **“Vision Indicators for an Islamic University in Reference to the Qur'an and Hadith”**. *Quranic Knowledge Research*, 4(13): 57-82.
- Torkzadeh, J.; S. Hashemi, R. Marzoghi & J. Jahani (2019). **“Assessing the Challenges of Islamicization of Educational Systems”**. *Research in School and Virtual Learning*, 7(1): 79-91. doi: 10.30473/etl.2019.6144
- Zaeri, Gh.; A. Zolfaghari & H. Mohammadalizadeh (2016). **“Identifying the discourse formulation of the event "Cultural Revolution in Universities””**. *Quarterly Journal of Methodology of Social Sciences and Humanities*, Vol. 22, Issue 86: 7-37.
- Ebrahimi, R.; F. Adli & G. Mehran (2015). **“The role of academic culture on the knowledge creation from perspectives of experts of the higher educational system”**. *IRPHE*, 21(1): 127-151.
- Farasatkah, M. & S. Absalan (2017). **“Islamization of the University in Post-Revolution Iran; a Meta-Analysis. Islamic university**, 21(73): 469-498.
- Fazlullah, Saifullah and Seyed Reza Zamani Deh Yaghoubi (2012). **“Strategies for Islamization of universities and their prioritization with an approach to the perspective of professors of the Islamic Azad University, Qom Branch.”** *Islamic University, Fifteenth Year, Vol. 1 (46): 119-142.*
- Hamidia, B. & S. Mirkamali (2019). **“Designing the Leadership Model of Islamic University”**. *Strategic Management Thought*, 13(2): 95-137. doi: 10.30497/smt.2019.2736
- Naghavi, S.; M. Asaadi & S. Mirghafoori (2015). **“Organizational Spirituality Model in Higher Education Based on Islamic Teachings”**. *Scientific Journal of Islamic Management*, 23(2): 145-177.
- Najaran Tusi, H.; M. Fateh rad, M. Barzаноoni, M. Hasani Ahangar & A. Mohammadi (2017). **“A University Model at the Level of the Islamic Revolution”**. *Scientific Journal of Islamic Management*, 25(3): 21-52.
- Pourmojarrab, G.; H. Zarei Matin, A. Pourezzat & H. Yazdani (2020). **“Identifying the Components of Ethical Organizations from the Viewpoint of the Holy Qur'an and Nahj al-Balaghah”**. *Scientific Journal of Islamic Management*, 28(1): 149-174.
- Razavi Saeedi, Seyed Reza (2020). **“Designing a competency model for middle managers in Tehran Municipality and validating it with a Structural Equation Model”**. *Quarterly Journal of Training and Development of Human Resources*, Issue 25, Vol. 7: 68-92.

- Ronaghi, M. (2019). **“Studying Effect of Islamic Professional Ethics and Social Responsibility on Social Capital (Shiraz University as a case)”**. *Scientific Journal of Islamic Management*, 27(3): 163-184.
- Roukni, M. (2012). **“Islamic Education a forgotten necessity in Islamic Azad University”**. *Educational Researches*, 7(32): 1-22.
- Safian, M.; M. Mohammadi, S. Mousavi & A. Salehnezhad (2019). **“Components and Characteristics of Professional Ethics of the Professors and Faculty Members of Organizational Universities Case Study: Imam Hussein Comprehensive University”**. *Scientific Journal of Islamic Management*, 27(4): 25-51.

